

Прецедентна практика ЄСПЛ та Суду ЄС у справах проти Хорватії

CASE OF VUČKOVIĆ v. CROATIA

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-229399%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-229399%22]})

Обставини справи

Справа стосувалася скарг заявниці за статтями 3 і 8 Конвенції на те, що заміна тюремного ув'язнення громадськими роботами для її колеги, визнаного винним у сексуальному насильстві щодо неї, враховуючи тяжкість скоєних ним злочинів призвела до непропорційно м'якого покарання.

18 червня 2015 року заявниця, медсестра швидкої допомоги, подала заяву про вчинення щодо неї злочину колегою по роботі М. Р., водієм швидкої допомоги, звинувативши його у сексуальному насильстві під час чергувань.

30 червня 2015 року поліція направила спеціальний рапорт до державної прокуратури, в якому зазначалося про наявність обґрунтованої підозри в тому, що протягом квітня, травня та червня 2015 року М. Р. неодноразово вчиняв сексуальні домагання щодо заявниці, що мало ознаки кримінального правопорушення, а саме вчинення розпусних дій. Було розпочато кримінальне провадження.

Після скарги заявниці, поданої до місцевого офісу з питань гендерної рівності, 7 липня 2015 року Омбудсмен з питань гендерної рівності направила роботодавцю заявниці листа з проханням надати додаткову інформацію про дії, вжиті у зв'язку з тим, що вона вважала замахом на зґвалтування заявниці з боку М. Р. Копія листа також була надіслана до Державної прокуратури округу Rijeka для проведення розслідування. Зрештою, зазначена прокуратура встановила, що факти справи свідчили не про вчинення замаху на зґвалтування, а про інше кримінальне правопорушення проти статевої свободи та моральності.

8 травня 2018 року Rijeka Municipal Court (Муніципальний суд округу Рієки) визнав М. Р. винним у вчиненні розпусних дій за двома пунктами статті 155 Кримінального кодексу і засудив його до десяти місяців позбавлення волі.

За результатами розгляду апеляції М. Р. 2 липня 2019 року Varaždin County Court (Вараждинський окружний суд) залишив вирок у силі, але змінив позбавлення волі на громадські роботи. Це рішення було остаточним і не підлягало оскарженню до суду вищої інстанції.

Тим часом, 18 червня 2018 року заявниця подала цивільний позов до М. Р. та роботодавця про відшкодування шкоди. Згодом вона подала ще один цивільний позов до свого роботодавця про дискримінацію. Обидва цивільні позови все ще перебували на розгляді в суді першої інстанції на час розгляду цієї справи ЄСПЛ.

(а) Загальні принципи Суд нагадав, що зґвалтування та серйозні сексуальні домагання становлять поведження, яке підпадає під дію статті 3 Конвенції, а також зачіпає фундаментальні цінності та суттєві аспекти «приватного життя» у значенні статті 8 (див. рішення у справі *Y v. Bulgaria*, № 41990/18, §§ 63, 64, від 20 лютого 2020 року, та згадані в ньому справи).

Також Суд вчергове підкреслив, що держави мають позитивне зобов'язання, що впливає зі статей 3 і 8 Конвенції, прийняти кримінальне законодавство, яке ефективно карає за зґвалтування, і застосовувати його на практиці шляхом ефективного розслідування та судового переслідування (див. рішення у справах *M.C. v. Bulgaria*, № 39272/98, § 153, ECHR 2003-XII, та *B.V. v. Belgium*, № 61030/08, § 55, від 2 травня 2017 року). Це позитивне зобов'язання також вимагає криміналізації та ефективного переслідування всіх сексуальних дій без згоди (див. *M.G.C. v. Romania*, № 61495/11, § 59, від 15 березня 2016 року; *Z v. Bulgaria*, № 39257/17, § 67, від 28 травня 2020 року; та *E.G. v. the Republic of Moldova*, № 37882/13, § 39, від 13 квітня 2021 року). Суд також нещодавно узагальнив свою прецедентну практику щодо процесуальних зобов'язань відповідно до суміжних статей 2, 3 і 4 Конвенції (див. *S.M. v. Croatia [GC]*, № 60561/14, §§ 311-20, від 25 червня 2020 року).

Суд зазначив, зокрема, що хоча загальний обсяг позитивних зобов'язань держави може відрізнитися у випадках, коли поведження, що суперечить Конвенції, було заподіяно за участю представників держави, та у випадках, коли насильство було вчинено приватними особами, процесуальні вимоги є схожими: вони стосуються насамперед обов'язку органів влади розпочати та провести розслідування, здатне привести до встановлення фактів, а також до виявлення та, за необхідності, покарання винних осіб.

Більше того, коли офіційне розслідування призвело до відкриття провадження в національних судах, провадження в цілому, включаючи стадію судового розгляду, має відповідати вимогам статті 3 Конвенції (див. рішення у справі *Sabalić v. Croatia*, № 50231/13, § 97, від 14 січня 2021 року). Хоча не існує абсолютного зобов'язання щодо того, що всі кримінальні переслідування повинні закінчуватися обвинувальним вироком або конкретним покаранням, національні суди за жодних обставин не повинні залишати безкарними серйозні посягання на фізичну та психічну недоторканність або допустити, щоб серйозні правопорушення каралися надмірно м'якими санкціями. Тому важливим питанням для Суду є те, чи можна вважати, що суди дійшли свого висновку, ретельно вивчивши всі відповідні міркування, пов'язані зі

справою, і якщо так, то якою мірою (див. також рішення у справі *Smiljanić v. Croatia*, № 35983/14, § 99, від 25 березня 2021 року).

Зрештою, Суд встановив порушення процесуальних зобов'язань держав у низці випадків явної непропорційності між тяжкістю діяння і його наслідками на національному рівні, що сприяло виникненню відчуття, що акти жорстокого поводження ігноруються відповідними органами влади, а також відсутності ефективного захисту від актів жорстокого поводження (див. згадане рішення у справі *Sabalić v. Croatia*, § 110; рішення у справі *Identoba and Others v. Georgia*, № 73235/12, § 75, від 12 травня 2015 року).

(b) Застосування загальних принципів у цій справі

Передусім Суд підтвердив, що поводження, якого зазнала заявниця, підпадало під дію статей 3 та 8 Конвенції.

Суд далі зауважив, що скарга заявниці у цій справі стосувалася не якихось недоліків розслідування її скарги на сексуальне насильство, а способу, в який суд другої інстанції вирішив питання призначення злочинцю покарання (див. пункти 44-46 рішення та, *mutatis mutandis*, рішення у справі *Stoyanova v. Bulgaria*, № 56070/18, § 66, від 14 червня 2022 року). Таким чином, ця справа не є випадком, коли винний повністю unikнув будь-якої кримінальної відповідальності внаслідок, наприклад, амністії або закінчення строків давності, а також не є класичним випадком явної непропорційності між вчиненими злочинними діями та призначеним кримінальним покаранням (порівняйте справи, згадані у пункті 53 рішення). У цій справі скарга заявниці стосувалася заміни апеляційним судом покарання у вигляді позбавлення волі, призначеного винному судом першої інстанції, на громадські роботи, що, на думку заявниці, було надто м'яким покаранням. Відповідно, беручи до уваги свободу розсуду, надану державам у питаннях кримінального правосуддя та політики призначення покарань, основна увага Суду була зосереджена на оцінці того, чи здійснив національний суд, в обставинах цієї справи, необхідну ретельну перевірку при пом'якшенні покарання. Таким чином, Суд розглянув, чи було пом'якшення покарання у цій справі засноване на критеріях і підставах, які були достатніми для того, щоб забезпечити відповідність покарання характеру і тяжкості жорстокого поводження, що становило злочин, вчинений щодо заявниці як потерпілої.

Перш ніж перейти до цієї оцінки, Суд підкреслив, що він дійсно усвідомлює і підтримує зростаюче значення громадських робіт як невід'ємного і корисного компонента сучасної кримінальної політики в державах-членах Ради Європи (див. Рекомендацію *CM/Rec(2017)3* Комітету міністрів державам-членам щодо Європейських правил про громадські санкції та заходи, згадану в пункті 22 рішення). Крім того,

очевидно, що завданням Суду не є детальне визначення сфери застосування або суті будь-якої конкретної схеми таких робіт. Крім того, очевидно, що в Європі існують відмінності щодо використання, змісту та ефективності, а отже, і стримуючого ефекту громадських робіт як альтернативи тюремному ув'язненню. Ці відмінності відображають різноманітність підходів, які значною мірою можуть бути виправдані конкретним національним контекстом, карною системою і традиціями, тобто різними факторами, які необхідно враховувати при розгляді цих справ на міжнародному рівні відповідно до принципу субсидіарності, викладеного в Преамбулі до Конвенції. З огляду на це, а також в якості загального зауваження у світлі широкого міжнародного консенсусу щодо необхідності твердо стояти на позиціях протидії сексуальному насильству та насильству щодо жінок, Суд погодився з тим, що національні суди повинні бути особливо уважними, коли ухвалюють рішення про застосування громадських робіт замість тюремного ув'язнення за подібні злочини.

Враховуючи зазначене, Суд ще раз повторив, що сексуальне насильство над жінками, безсумнівно, є дуже серйозним видом правопорушення, що має виснажливі наслідки для його жертв. Як особливий прояв насильства щодо жінок, воно є формою ґендерно зумовленого насильства, забороненого хорватським законодавством і низкою міжнародних договорів (див. пункти 20- 21, 23-25 і 27 рішення). Суд також підтвердив вирішальну роль, яку відіграють переслідування та покарання в інституційному реагуванні на ґендерно зумовлене насильство та в боротьбі з ґендерною нерівністю (див. рішення у справі *J.L. v. Italy*, № 5671/16, § 141, від 27 травня 2021 року). Крім того, у своїй практиці щодо насильства щодо жінок та домашнього насильства Суд часто керувався відповідними стандартами міжнародного права з цього питання, зокрема Стамбульською конвенцією (див., наприклад, рішення у справі *Kurt v. Austria [GC]*, № 62903/15, §§ 167-68, від 15 червня 2021 року).

У цій справі кримінальні суди встановили, що заявниця стала жертвою двох випадків розпусних дій, вчинених щодо неї колегою на робочому місці. Розпусні дії за національним законодавством – це будь-які дії з сексуальним підтекстом, які не є статевим актом без згоди (див. пункт 17 рішення). Хоча Суд не мав права ставити під сумнів висновок національних судів про те, що дії М. Р. не кваліфікуються як замах на зґвалтування, а лише як «розпусні дії» в розумінні статті 155 Кримінального кодексу (див. пункт 9 рішення), Суд не міг не зазначити, що будь-яка сила, застосована М. Р. до заявниці (описано у пункті 5 рішення), очевидно, також мала бути врахована при призначенні покарання винній особі.

Злочинця було засуджено до десяти місяців позбавлення волі, яке, однак, було замінено апеляційним судом на громадські роботи. При винесенні вироку національні суди врахували пом'якшувальні та обтяжуючі обставини відповідно до статті 47 Кримінального кодексу. Суд може стверджувати, чи правильно національні суди оцінили співвідношення цих обставин; Суд не може діяти як національний кримінальний суд або розглядати апеляції на рішення національних судів, а також не може ухвалювати рішення з будь-яких питань кримінальної відповідальності (див., серед інших джерел, рішення у справах *Muyun v. Bulgaria*, № 67258/13, § 75, від 3 листопада 2015 року та *Y v. Bulgaria*, № 41990/18, § 94, від 20 лютого 2020 року).

Однак Суд не міг не зазначити, що національні суди не взяли до уваги низку факторів, які мають значення за національним законодавством при призначенні покарання, таких, як наслідки злочину для заявниці (її діагноз та тривала відсутність на роботі, див. пункт 15 рішення), поведінка М. Р. після вчинення кримінальних правопорушень (його ствердженні погрози на адресу заявниці, як описано в пункті 5 рішення; його заяву, наведену в пункті 6 рішення), або очевидна відсутність у нього докорів сумління чи будь-яких зусиль, спрямованих на відшкодування завданої заявниці шкоди.

Більше того, суд першої інстанції чітко визначив високий ступінь небезпеки кримінального діяння, вчиненого М. Р., урахувуючи той факт, що він вчиняв сексуальні злочини щодо заявниці неодноразово і протягом короткого періоду часу, що вказувало на його особливо сильний умисел (див. пункт 10 рішення). Тому викликало подив те, що суд другої інстанції, погодившись з оцінкою пом'якшуючих та обтяжуючих обставин, здійсненою судом першої інстанції, постановив пом'якшити покарання для М. Р. виключно з огляду на той факт, що з моменту вчинення злочинів минуло чотири роки і винний не вчинив жодних нових злочинів (див. пункт 11 рішення). При цьому апеляційний суд навіть не згадав про високий ступінь небезпеки злочинця або його твердий намір вчинити сексуальні злочини, про які йдеться. Він також не навів жодних правдоподібних причин, щоб пояснити, чому простий сплив часу – який жодним чином не може бути поставлений в провину заявниці і ще більше травмував її як жертву (див. *S.Z. v. Bulgaria*, № 29263/12, § 52, від 3 березня 2015 року; див. також пункт 21 рішення) – переважив вищезгадані серйозні обтяжуючі обставини.

Вищевикладене не дозволило Суду дійти висновку, що пом'якшення тюремного покарання для М. Р. відбулося після ретельного вивчення всіх важливих обставин, пов'язаних зі справою (див. згадане вище рішення у справі *Smiljanić*, § 99).

Договірні сторони в принципі користуються широкою свободою розсуду в питаннях кримінальної політики (див. рішення у справі *Khamtokhu and Aksenchik v. Russia* [GC], № 60367/08 і №961/11, § 85, від 24 січня 2017 року). Суд вже підкреслював, що покарання, як форма справедливості для потерпілих і стримування, які спрямовані на запобігання новим порушенням і підтримання верховенства права, є одними з основних цілей кримінальної відповідальності (див. рішення у справі *Jelić v. Croatia*, № 57856/11, § 90, від 12 червня 2014 року). Суд у зв'язку з цим послався також на практику Конституційного Суду Хорватії, який підтвердив, що обов'язок апеляційного суду надавати ретельну і детальну аргументацію при відступі від вироку суду першої інстанції виходить за рамки призначення покарання як питання кримінальної політики і підпадає під дію Конституції та Конвенції (див. пункт 18 рішення).

Суд висловив занепокоєння тим фактом, що незважаючи на неодноразовий характер серйозного сексуального насильства, якого зазнала заявниця, апеляційний суд вирішив замінити тюремне ув'язнення для М. Р. громадськими роботами без наведення достатніх підстав і без урахування інтересів потерпілої особи, які національні суди зобов'язані брати до уваги, приймаючи рішення про покарання у конкретній справі (див. статтю 47 Кримінального кодексу, про яку йшлося у пункті 16 рішення)

Такий підхід національних судів, на думку Суду, може свідчити про певну м'якість покарання за насильство щодо жінок, замість того, щоб донести до суспільства чіткий сигнал про те, що насильство щодо жінок не буде терпимим. Така поблажливість може, у свою чергу, перешкоджати жертвам повідомляти про такі дії, тоді як згідно з наявними даними насильство щодо жінок є надзвичайно поширеним і залишається серйозно заниженим (див. звіт FRA, згаданий у пункті 28 рішення, в якому зазначено, що кожна десята жінка в Європейському Союзі повідомила, що зазнала певної форми сексуального насильства у віці від 15 років, тоді як лише близько 14% жертв такого насильства повідомляють про це).

Наведені міркування також підтверджуються нещодавнім звітом GREVIO щодо Хорватії, в якому зазначається, що хорватська влада демонструє м'якість кримінальної політики у справах про домашнє насильство та насильство щодо жінок, і владі було запропоновано забезпечити, щоб вироки та заходи, призначені в таких випадках, залишалися ефективними, пропорційними та стримуючими (див. звіт GREVIO, згаданий у пункті 21 рішення).

З урахуванням зазначеного Суд дійшов висновку, що за конкретних обставин справи, беручи до уваги особливу суспільну

небезпеку насильства щодо жінок та необхідність боротьби з ним за допомогою ефективних та стримуючих дій, у своїй реакції на насильство, якого зазнала заявниця, держава не виконала належним чином свій процесуальний обов'язок щодо забезпечення належного реагування на неодноразове сексуальне насильство, якого вона зазнала на своєму робочому місці.

Висновок

Порушення статей 3 (заборона катування) та 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) Конвенції.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 12 грудня 2023 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

CASE OF CROATIAN RADIO-TELEVISION v. CROATIA

<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22%3A%5B%2252132/19%22%5D%7D>

Обставини справи

Хорватська організація телерадіомовлення «Хорватське радіо і телебачення» (далі – установа-заявник), яка відповідно до законодавства Хорватії за своїм юридичним статусом вважалася державною установою (javna ustanova), у жовтні 2009 року провела внутрішній аудит, який виявив, що співробітник її фінансового відділу А.К., що діяв безпосередньо або через посередника М.П., який також був працівником організації, сплатив від її імені гонорари за послуги зовнішнього перекладу 176 особам, які ніколи ці послуги не надавали. Після отримання оплати ці фіктивні зовнішні підрядники повертали виплачені суми А.К. або М.П., залишаючи близько 5% від отриманих сум як комісію. В результаті установа-заявник втратила близько 7 500 000 хорватських кун (HRK), тобто приблизно 995 421 євро (EUR).

А.К. був звільнений, він помер на початку 2010 року, тому кримінальну справу проти нього не порушували.

У 2010 та 2011 роках установа-заявник подала понад сотню цивільних позовів про безпідставне збагачення проти різних осіб, які отримали вищезазначені виплати. За результатами розгляду цих позовів національні суди, застосувавши різні положення Закону про зобов'язання, ухвалили протилежні рішення. Приблизно в половині цих справ національні суди ухвалювали рішення на користь установи-заявника, тоді як в іншій вони ухвалювали рішення на користь відповідачів, залежно від того, який саме суд другої інстанції переглядав рішення. Зокрема, установа-заявник стверджувала, що всі справи, розглянуті в апеляційному порядку Окружним судом міста Загреба або Окружним судом міста Пули, завершилися тим, що ці суди ухвалили рішення проти неї.

Справа CROATIAN RADIO-TELEVISION v. Croatia стосувалася двадцяти таких цивільних справ, вісімнадцять з яких розглядалися в першій інстанції в Загребському муніципальному суді, а решта дві — у Муніципальних судах міст Пули та Сесвете відповідно. У п'яти з цих двадцяти справ муніципальні суди ухвалили рішення на користь установи-заявника.

У цих двадцяти справах дев'ятнадцять рішень судів першої інстанції були переглянуті в апеляційному порядку Окружним судом міста Загреба, а одна — Окружним судом міста Пули. У всіх цих справах окружні суди у період між 15 січня 2013 року та 22 вересня 2015 року ухвалили рішення на користь відповідачів.

Згодом у кожній із цих двадцяти справ установа-заявник одночасно подала (а) надзвичайні касаційні скарги з питань права

(izvanredna revizija) відповідно до положень статті 382(2) Закону про цивільну процедуру до Верховного суду з метою забезпечення єдності судової практики, і (b) конституційну скаргу. У своїх касаційних скаргах з питань права установа-заявник стверджувала, що результат провадження залежав від розв'язання певних питань права, які були важливими для забезпечення однакового застосування закону, оскільки щодо цих правових питань існувала суперечлива судова практика судів другої інстанції. Вона також навела приклади цієї суперечливої судової практики.

В одній із цих двадцяти справ (заява № 62358/19) Верховний суд визнав надзвичайну скаргу установи-заявника з питань права прийнятною, але відхилив її по суті. У решті дев'ятнадцяти справ у рішеннях, ухвалених у період з 31 жовтня 2017 року по 27 березня 2019 року, Верховний суд визнав неприйнятними надзвичайні касаційні скарги установи-заявника, оскільки порушені питання не були важливими для забезпечення однакового застосування закону. Він підкреслив, що порушені правові питання повинні мати загальний характер, аби правовий висновок, прийнятий щодо такого питання, міг бути застосований в майбутньому в необмеженій кількості випадків. За відсутності такого питання права загального характеру просте посилання на рішення, у яких інші суди постановили інакше, не могло зробити порушене питання права важливим і, як наслідок, дати підстави вважати надзвичайну касаційну скаргу прийнятною.

Водночас у низці інших справ, пов'язаних із тими ж подіями, в яких національні суди ухвалювали рішення на користь установи-заявника, Верховний суд визнав подані відповідачами надзвичайні касаційні скарги прийнятними. Потім він скасував оскаржувані судові рішення та повернув справи до судів першої інстанції на новий розгляд, оскільки суди нижчих інстанцій не змогли встановити деякі важливі факти.

Що стосується конституційних скарг установи-заявника, Конституційний суд визнав кожну з них непринятною з огляду на відсутність процесуальної правоздатності установи-заявника, ухваливши, що вона не є достатньо незалежною від держави, аби вважатися носієм конституційних прав.

Оцінка Суду

Прийнятність

Головне питання полягало в тому, чи вважалася установа-заявник як «неурядова організація» за змістом статті 34 Конвенції, що давало їй право звертатися із індивідуальною заявою. ЄСПЛ відповів на нього ствердно з огляду на такі міркування.

Установа-заявник не здійснювала державних повноважень і не була створена «для цілей державного управління», натомість вона

надавала державну послугу, яка полягала в управлінні певною кількістю національних телевізійних і радіо каналів. Вся діяльність установи-заявника охоплювалася юрисдикцією звичайних судів, за винятком повноважень приймати підзаконні акти, відповідність яких Конституції та законам перевірялася адміністративними судами, однак цей факт не був вирішальним для визначення її як «неурядової організації».

З огляду на висновок Конституційного суду щодо відсутності процесуальної правоздатності установи-заявника, ця справа відрізняється від попередніх справ, ініційованих громадськими організаціями телерадіомовлення у ЄСПЛ. Хоча за конкретних обставин цих справ критерії, що були предметом розгляду в ЄСПЛ і Конституційному суді, були дуже схожими, висновок Конституційного суду ґрунтувався на судовій практиці ЄСПЛ та його попередниці – Європейської комісії з прав людини, щодо *locus standi* загалом, а не на більш конкретній судовій практиці щодо *locus standi* громадських організацій телерадіомовлення, і не містив детального аналізу законодавства. Таким чином, ЄСПЛ не міг покладатися на цей висновок.

Установа-заявник була заснована державою, її статут мав бути затверджений Парламентом, її ресурси були значною мірою державними, вона надавала послуги телерадіомовлення та інші послуги в інтересах громадськості, і була зобов'язана укласти з Урядом угоду, яка визначала її програмні обов'язки та їх фінансування. Крім того, її Генеральний директор, значна більшість членів Наглядової ради та Програмної ради, а також усі члени Ради електронних медіа були призначені Парламентом.

Разом з тим, що стосується, серед іншого, вимог до надання публічних послуг, викладених у Законі про Хорватське телерадіомовлення, установа-заявник не перебувала під керівництвом держави, але користувалася свободою ЗМІ, гарантованою Конституцією та відповідними актами законодавства, і була незалежною у своїй діяльності. Вона діяла під контролем незалежного регуляторного органу, не мала монополії на телебачення чи радіомовлення та діяла у секторі, відкритому для конкуренції, що було важливим фактором. Той факт, що установа-заявник значною мірою залежала від державних ресурсів – її діяльність фінансувалася коштом щомісячної ліцензійної (користувацької) плати, яку вона встановлювала сама — не був вирішальним критерієм. Відповідно, законодавча влада розробила структуру, покликану гарантувати редакційну незалежність установи-заявника та її інституційну автономію. Тому не можна сказати, що установа-заявник перебувала під «державним контролем».

Таким чином, установа-заявник, кваліфікувалася як «неурядова організація» у значенні статті 34 Конвенції, і тому мала право подати індивідуальну заяву до ЄСПЛ.

Стверджуване порушення пункту 1 статті 6 та статті 14 Конвенції з огляду на різну практику національних судів

Установа-заявник скаржилася на суперечливу прецедентну практику національних судів, оскільки у двадцяти цивільних провадженнях, про які йде мова, національні суди ухвалили рішення проти неї, тоді як у низці інших справ, що впливали з тієї ж сукупності обставин, вони ухвалили рішення на її користь. Вона також скаржилася на те, що замість узгодження різної судової практики нижчих судів Верховний суд сам став джерелом невизначеності, визнавши неприйнятними або відхиливши подані установою-заявником надзвичайні касаційні скарги з питань права, визнавши при цьому прийнятними такі самі касаційні скарги, подані в інших подібних справах іншою стороною.

Спочатку ЄСПЛ зазначив, що відповідні принципи щодо стверджуваних порушень пункту 1 статті 6 Конвенції з огляду на різну практику національних судів узагальнено ним у справах *Nejdet Şahin and Perihan Şahin v. Turkey* [GC], № 13279/05, § § 49-58, 20 жовтня 2011 року та *Lupeni Greek Catholic Parish and Others v. Romania* [GC], № 76943/11, § 116, 29 листопада 2016 року (витяги).

ЄСПЛ зазначив, що необхідно визнати, що територіальні відмінності в прецедентній практиці національних судів існували на той час, коли суди другої інстанції в цих справах ухвалювали свої рішення проти заявника.

Проте ЄСПЛ зазначив, що Верховний суд в інших справах, у яких він визнав прийнятними надзвичайні або звичайні касаційні скарги, подані відповідачами, детально виклав відповідні правові питання, які повинні були бути розглянуті у справах про неправомірне збагачення через поведінку А.К. Оскільки суди нижчої інстанції не розглянули ці питання і, таким чином, не встановили всі обставини справи, Верховний суд передав справи до судів першої інстанції, оскільки самостійно встановити ці обставини він не міг. Крім того, в одній із таких справ Верховний суд ухвалив, що судами нижчих інстанцій були встановлені всі відповідні обставини, і що норми матеріального права було застосовані ними правильно. Це означало, що національне законодавство передбачало механізм для подолання суперечностей у прецедентному праві судів другої інстанції, і що цей механізм було застосовано.

Нарешті, було відомо, що рішення другої інстанції у цих справах були винесені в період між 15 січня 2013 року та 22 вересня 2015 року,

тобто до того, як Верховний суд розробив керівні принципи (guidelines) щодо того, як слід розглядати всі подібні справи про неправомірне збагачення, і тому вони не могли бути вирішені відповідно до них. Проте, на думку ЄСПЛ, цей факт сам по собі не є достатнім для порушення принципу правової визначеності.

З огляду на наведені вище міркування, ЄСПЛ не надав особливого значення стверджуваним невідповідностям у судовій практиці самого Верховного суду, на яких рішуче наголошувала установа-заявник, і які стосувалися не застосування норм матеріального права щодо безпідставного збагачення, а критеріїв прийнятності для подання екстраординарної касаційної скарги. Зокрема, ці стверджені невідповідності стосувалися оцінки того, чи є певне питання права важливим для однакового застосування закону, тобто застосування встановленого законом критерію, пов'язаного з публічною роллю Верховного суду, при застосуванні якого цей Суд за своєю природою повинен користуватися широким розсудом.

У будь-якому випадку, ЄСПЛ вважав, що оскільки Верховний суд вже розробив керівні принципи щодо того, як слід розглядати певну групу подібних справ для досягнення однакового застосування закону, йому не потрібно було робити це в кожній майбутній подібній справі. Зокрема, ЄСПЛ послався на думку, наведену у Висновку КРЄС № 20 (2017) про роль судів у забезпеченні єдності застосування закону, згідно з якою відповідальність верховних судів забезпечувати та підтримувати однаковість судової практики не слід розуміти як вимогу верховного суду втручатися якомога частіше, і що проблему існування суперечливих рішень судів нижчих інстанцій не можна вирішити шляхом надання необмеженого доступу до верховного суду.

Висновок

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 2 березня 2023 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

CASE OF VUČKOVIĆ v. CROATIA

<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-229399%22%5D%7D>

Обставини справи

Справа стосувалася скарг заявниці за статтями 3 і 8 Конвенції на те, що заміна тюремного ув'язнення громадськими роботами для її колеги, визнаного винним у сексуальному насильстві щодо неї, враховуючи тяжкість скоєних ним злочинів призвела до непропорційно м'якого покарання.

18 червня 2015 року заявниця, медсестра швидкої допомоги, подала заяву про вчинення щодо неї злочину колегою по роботі М. Р., водієм швидкої допомоги, звинувативши його у сексуальному насильстві під час чергувань.

30 червня 2015 року поліція направила спеціальний рапорт до державної прокуратури, в якому зазначалося про наявність обґрунтованої підозри в тому, що протягом квітня, травня та червня 2015 року М. Р. неодноразово вчиняв сексуальні домагання щодо заявниці, що мало ознаки кримінального правопорушення, а саме вчинення розпусних дій. Було розпочато кримінальне провадження.

Після скарги заявниці, поданої до місцевого офісу з питань гендерної рівності, 7 липня 2015 року Омбудсмен з питань гендерної рівності направила роботодавцю заявниці листа з проханням надати додаткову інформацію про дії, вжиті у зв'язку з тим, що вона вважала замахом на зґвалтування заявниці з боку М. Р. Копія листа також була надіслана до Державної прокуратури округу Rijeka для проведення розслідування. Зрештою, зазначена прокуратура встановила, що факти справи свідчили не про вчинення замаху на зґвалтування, а про інше кримінальне правопорушення проти статевої свободи та моральності.

8 травня 2018 року Rijeka Municipal Court (Муніципальний суд округу Рієки) визнав М. Р. винним у вчиненні розпусних дій за двома пунктами статті 155 Кримінального кодексу і засудив його до десяти місяців позбавлення волі.

За результатами розгляду апеляції М. Р. 2 липня 2019 року Varaždin County Court (Вараждінський окружний суд) залишив вирок у силі, але замінив позбавлення волі на громадські роботи. Це рішення було остаточним і не підлягало оскарженню до суду вищої інстанції.

Тим часом, 18 червня 2018 року заявниця подала цивільний позов до М. Р. та роботодавця про відшкодування шкоди. Згодом вона подала ще один цивільний позов до свого роботодавця про дискримінацію. Обидва цивільні позови все ще перебували на розгляді в суді першої інстанції на час розгляду цієї справи ЄСПЛ.

(a) Загальні принципи

Суд нагадав, що зґвалтування та серйозні сексуальні домагання становлять поведження, яке підпадає під дію статті 3 Конвенції, а також зачіпає фундаментальні цінності та суттєві аспекти «приватного життя» у значенні статті 8 (див. рішення у справі *Y v. Bulgaria*, № 41990/18, §§ 63, 64, від 20 лютого 2020 року, та згадані в ньому справи).

Також Суд вчергове підкреслив, що держави мають позитивне зобов'язання, що випливає зі статей 3 і 8 Конвенції, прийняти кримінальне законодавство, яке ефективно карає за зґвалтування, і застосовувати його на практиці шляхом ефективного розслідування та судового переслідування (див. рішення у справах *M.C. v. Bulgaria*, № 39272/98, § 153, ECHR 2003-XII, та *B.V. v. Belgium*, № 61030/08, § 55, від 2 травня 2017 року). Це позитивне зобов'язання також вимагає криміналізації та ефективного переслідування всіх сексуальних дій без згоди (див. *M.G.C. v. Romania*, № 61495/11, § 59, від 15 березня 2016 року; *Z v. Bulgaria*, № 39257/17, § 67, від 28 травня 2020 року; та *E.G. v. the Republic of Moldova*, № 37882/13, § 39, від 13 квітня 2021 року).

Суд також нещодавно узагальнив свою прецедентну практику щодо процесуальних зобов'язань відповідно до суміжних статей 2, 3 і 4 Конвенції (див. *S.M. v. Croatia [GC]*, № 60561/14, §§ 311-20, від 25 червня 2020 року). Суд зазначив, зокрема, що хоча загальний обсяг позитивних зобов'язань держави може відрізнитися у випадках, коли поведження, що суперечить Конвенції, було заподіяно за участю представників держави, та у випадках, коли насильство було вчинено приватними особами, процесуальні вимоги є схожими: вони стосуються насамперед обов'язку органів влади розпочати та провести розслідування, здатне привести до встановлення фактів, а також до виявлення та, за необхідності, покарання винних осіб.

Більше того, коли офіційне розслідування призвело до відкриття провадження в національних судах, провадження в цілому, включаючи стадію судового розгляду, має відповідати вимогам статті 3 Конвенції (див. рішення у справі *Sabalić v. Croatia*, № 50231/13, § 97, від 14 січня 2021 року). Хоча не існує абсолютного зобов'язання щодо того, що всі кримінальні переслідування повинні закінчуватися обвинувальним вироком або конкретним покаранням, національні суди за жодних обставин не повинні залишати безкарними серйозні посягання на фізичну та психічну недоторканність або допустити, щоб серйозні правопорушення каралися надмірно м'якими санкціями. Тому важливим питанням для Суду є те, чи можна вважати, що суди дійшли свого висновку, ретельно вивчивши всі відповідні міркування, пов'язані зі справою, і якщо так, то якою мірою (див. також рішення у справі *Smiljanić v. Croatia*, № 35983/14, § 99, від 25 березня 2021 року).

Зрештою, Суд встановив порушення процесуальних зобов'язань держав у низці випадків явної непропорційності між тяжкістю діяння і його наслідками на національному рівні, що сприяло виникненню відчуття, що акти жорстокого поводження ігноруються відповідними органами влади, а також відсутності ефективного захисту від актів жорстокого поводження (див. згадане рішення у справі *Sabalić v. Croatia*, § 110; рішення у справі *Identoba and Others v. Georgia*, № 73235/12, § 75, від 12 травня 2015 року).

(b) Застосування загальних принципів у цій справі

Передусім Суд підтвердив, що поводження, якого зазнала заявниця, підпадало під дію статей 3 та 8 Конвенції.

Суд далі зауважив, що скарга заявниці у цій справі стосувалася не якихось недоліків розслідування її скарги на сексуальне насильство, а способу, в який суд другої інстанції вирішив питання призначення злочинцю покарання (див. пункти 44-46 рішення та, *mutatis mutandis*, рішення у справі *Stoyanova v. Bulgaria*, № 56070/18, § 66, від 14 червня 2022 року). Таким чином, ця справа не є випадком, коли винний повністю уникнув будь-якої кримінальної відповідальності внаслідок, наприклад, амністії або закінчення строків давності, а також не є класичним випадком явної непропорційності між вчиненими злочинними діями та призначеним кримінальним покаранням (порівняйте справи, згадані у пункті 53 рішення). У цій справі скарга заявниці стосувалася заміни апеляційним судом покарання у вигляді позбавлення волі, призначеного винному судом першої інстанції, на громадські роботи, що, на думку заявниці, було надто м'яким покаранням. Відповідно, беручи до уваги свободу розсуду, надану державам у питаннях кримінального правосуддя та політики призначення покарань, основна увага Суду була зосереджена на оцінці того, чи здійснив національний суд, в обставинах цієї справи, необхідну ретельну перевірку при пом'якшенні покарання. Таким чином, Суд розглянув, чи було пом'якшення покарання у цій справі засноване на критеріях і підставах, які були достатніми для того, щоб забезпечити відповідність покарання характеру і тяжкості жорстокого поводження, що становило злочин, вчинений щодо заявниці як потерпілої.

Перш ніж перейти до цієї оцінки, Суд підкреслив, що він дійсно усвідомлює і підтримує зростаюче значення громадських робіт як невід'ємного і корисного компонента сучасної кримінальної політики в державах-членах Ради Європи (див. Рекомендацію *CM/Rec(2017)3* Комітету міністрів державам-членам щодо Європейських правил про громадські санкції та заходи, згадану в пункті 22 рішення). Крім того, очевидно, що завданням Суду не є детальне визначення сфери застосування або суті будь-якої конкретної схеми таких робіт. Крім того,

очевидно, що в Європі існують відмінності щодо використання, змісту та ефективності, а отже, і стримуючого ефекту громадських робіт як альтернативи тюремному ув'язненню. Ці відмінності відображають різноманітність підходів, які значною мірою можуть бути виправдані конкретним національним контекстом, карною системою і традиціями, тобто різними факторами, які необхідно враховувати при розгляді цих справ на міжнародному рівні відповідно до принципу субсидіарності, викладеного в Преамбулі до Конвенції. З огляду на це, а також в якості загального зауваження у світлі широкого міжнародного консенсусу щодо необхідності твердо стояти на позиціях протидії сексуальному насильству та насильству щодо жінок, Суд погодився з тим, що національні суди повинні бути особливо уважними, коли ухвалюють рішення про застосування громадських робіт замість тюремного ув'язнення за подібні злочини.

Враховуючи зазначене, Суд ще раз повторив, що сексуальне насильство над жінками, безсумнівно, є дуже серйозним видом правопорушення, що має виснажливі наслідки для його жертв. Як особливий прояв насильства щодо жінок, воно є формою ґендерно зумовленого насильства, забороненого хорватським законодавством і низкою міжнародних договорів (див. пункти 20- 21, 23-25 і 27 рішення). Суд також підтвердив вирішальну роль, яку відіграють переслідування та покарання в інституційному реагуванні на ґендерно зумовлене насильство та в боротьбі з ґендерною нерівністю (див. рішення у справі *J.L. v. Italy*, № 5671/16, § 141, від 27 травня 2021 року). Крім того, у своїй практиці щодо насильства щодо жінок та домашнього насильства Суд часто керувався відповідними стандартами міжнародного права з цього питання, зокрема Стамбульською конвенцією (див., наприклад, рішення у справі *Kurt v. Austria [GC]*, № 62903/15, §§ 167-68, від 15 червня 2021 року).

У цій справі кримінальні суди встановили, що заявниця стала жертвою двох випадків розпусних дій, вчинених щодо неї колегою на робочому місці. Розпусні дії за національним законодавством – це будь-які дії з сексуальним підтекстом, які не є статевим актом без згоди (див. пункт 17 рішення). Хоча Суд не мав права ставити під сумнів висновок національних судів про те, що дії М. Р. не кваліфікуються як замах на зґвалтування, а лише як «розпусні дії» в розумінні статті 155 Кримінального кодексу (див. пункт 9 рішення), Суд не міг не зазначити, що будь-яка сила, застосована М. Р. до заявниці (описано у пункті 5 рішення), очевидно, також мала бути врахована при призначенні покарання винній особі.

Злочинця було засуджено до десяти місяців позбавлення волі, яке, однак, було замінено апеляційним судом на громадські роботи. При

винесенні вироку національні суди врахували пом'якшувальні та обтяжуючі обставини відповідно до статті 47 Кримінального кодексу. Суд може стверджувати, чи правильно національні суди оцінили співвідношення цих обставин; Суд не може діяти як національний кримінальний суд або розглядати апеляції на рішення національних судів, а також не може ухвалювати рішення з будь-яких питань кримінальної відповідальності (див., серед інших джерел, рішення у справах *Muyun v. Bulgaria*, № 67258/13, § 75, від 3 листопада 2015 року та *Y v. Bulgaria*, № 41990/18, § 94, від 20 лютого 2020 року).

Однак Суд не міг не зазначити, що національні суди не взяли до уваги низку факторів, які мають значення за національним законодавством при призначенні покарання, таких, як наслідки злочину для заявниці (її діагноз та тривала відсутність на роботі, див. пункт 15 рішення), поведінка М. Р. після вчинення кримінальних правопорушень (його ствердженні погрози на адресу заявниці, як описано в пункті 5 рішення; його заяву, наведену в пункті 6 рішення), або очевидна відсутність у нього докорів сумління чи будь-яких зусиль, спрямованих на відшкодування завданої заявниці шкоди.

Більше того, суд першої інстанції чітко визначив високий ступінь небезпеки кримінального діяння, вчиненого М. Р., ураховуючи той факт, що він вчиняв сексуальні злочини щодо заявниці неодноразово і протягом короткого періоду часу, що вказувало на його особливо сильний умисел (див. пункт 10 рішення). Тому викликало подив те, що суд другої інстанції, погодившись з оцінкою пом'якшуючих та обтяжуючих обставин, здійсненою судом першої інстанції, постановив пом'якшити покарання для М. Р. виключно з огляду на той факт, що з моменту вчинення злочинів минуло чотири роки і винний не вчинив жодних нових злочинів (див. пункт 11 рішення). При цьому апеляційний суд навіть не згадав про високий ступінь небезпеки злочинця або його твердий намір вчинити сексуальні злочини, про які йдеться. Він також не навів жодних правдоподібних причин, щоб пояснити, чому простий сплив часу – який жодним чином не може бути поставлений в провину заявниці і ще більше травмував її як жертву (див. *S.Z. v. Bulgaria*, № 29263/12, § 52, від 3 березня 2015 року; див. також пункт 21 рішення) – переважив вищезгадані серйозні обтяжуючі обставини.

Вищевикладене не дозволило Суду дійти висновку, що пом'якшення тюремного покарання для М. Р. відбулося після ретельного вивчення всіх важливих обставин, пов'язаних зі справою (див. згадане вище рішення у справі *Smiljanić*, § 99).

Договірні сторони в принципі користуються широкою свободою розсуду в питаннях кримінальної політики (див. рішення у справі *Khamtokhu and Aksenchik v. Russia [GC]*, № 60367/08 і №961/11, § 85, від

24 січня 2017 року). Суд вже підкреслював, що покарання, як форма справедливості для потерпілих і стримування, які спрямовані на запобігання новим порушенням і підтримання верховенства права, є одними з основних цілей кримінальної відповідальності (див. рішення у справі *Jelić v. Croatia*, № 57856/11, § 90, від 12 червня 2014 року). Суд у зв'язку з цим послався також на практику Конституційного Суду Хорватії, який підтвердив, що обов'язок апеляційного суду надавати ретельну і детальну аргументацію при відступі від вироку суду першої інстанції виходить за рамки призначення покарання як питання кримінальної політики і підпадає під дію Конституції та Конвенції (див. пункт 18 рішення).

Суд висловив занепокоєння тим фактом, що незважаючи на неодноразовий характер серйозного сексуального насильства, якого зазнала заявниця, апеляційний суд вирішив замінити тюремне ув'язнення для М. Р. громадськими роботами без наведення достатніх підстав і без урахування інтересів потерпілої особи, які національні суди зобов'язані брати до уваги, приймаючи рішення про покарання у конкретній справі (див. статтю 47 Кримінального кодексу, про яку йшлося у пункті 16 рішення)

Такий підхід національних судів, на думку Суду, може свідчити про певну м'якість покарання за насильство щодо жінок, замість того, щоб донести до суспільства чіткий сигнал про те, що насильство щодо жінок не буде терпимим. Така поблажливість може, у свою чергу, перешкоджати жертвам повідомляти про такі дії, тоді як згідно з наявними даними насильство щодо жінок є надзвичайно поширеним і залишається серйозно заниженим (див. звіт FRA, згаданий у пункті 28 рішення, в якому зазначено, що кожна десята жінка в Європейському Союзі повідомила, що зазнала певної форми сексуального насильства у віці від 15 років, тоді як лише близько 14% жертв такого насильства повідомляють про це).

Наведені міркування також підтверджуються нещодавнім звітом GREVIO щодо Хорватії, в якому зазначається, що хорватська влада демонструє м'якість кримінальної політики у справах про домашнє насильство та насильство щодо жінок, і владі було запропоновано забезпечити, щоб вироки та заходи, призначені в таких випадках, залишалися ефективними, пропорційними та стримуючими (див. звіт GREVIO, згаданий у пункті 21 рішення).

З урахуванням зазначеного Суд дійшов висновку, що за конкретних обставин справи, беручи до уваги особливу суспільну небезпеку насильства щодо жінок та необхідність боротьби з ним за допомогою ефективних та стримуючих дій, у своїй реакції на насильство, якого зазнала заявниця, держава не виконала належним

чином свій процесуальний обов'язок щодо забезпечення належного реагування на неодноразове сексуальне насильство, якого вона зазнала на своєму робочому місці.

Висновок

Порушення статей 3 (заборона катування) та 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) Конвенції.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 12 грудня 2023 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

CASE OF MESIĆ v. CROATIA (No. 2)

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-224963%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-224963%22]})

Обставини справи

У цій справі заявник, колишній президент Хорватії, який обіймав цю посаду з 19 лютого 2000 року по 18 лютого 2010 року скаржився на відмову національних судів розглянути його цивільний позов про компенсацію у справі про дифамацію, стверджуючи, що національні суди не захистили його репутацію, порушивши право на повагу до приватного життя, гарантоване статтею 8 Конвенції.

У 2013 році органи прокуратури Фінляндії висунули обвинувачення трьом співробітникам фінської компанії Patria, обвинувачуючи їх у вчиненні кримінального злочину при обтяжуючих обставинах, а саме в обіцянці або дачі хабаря директору хорватської компанії, яка виробляла зброю та транспортні засоби, під час закупівлі бронетехніки для хорватської армії. Згідно із обвинувальним актом, однією з осіб, якій пропонувався або надавався хабар, був заявник. 28 червня 2013 року Генеральна прокуратура Фінляндії оприлюднила на цю тему прес-реліз англійською мовою.

У рішенні, ухваленому 16 лютого 2015 року, окружний суд Канта-Хяме, Фінляндія, визнав двох обвинувачених співробітників Patria винними за пред'явленими обвинуваченнями, і зняв обвинувачення з третього. Щодо заявника у рішенні згадувалося про те, що його вважали важливою мішенню лобювання відповідного питання, однак не було доведено, що йому обіцяли або дали хабар.

17 лютого 2016 року суд апеляційної інстанції скасував вирок суду першої інстанції та виправдав обвинувачених. Він не знайшов жодних доказів того, що вони обіцяли хабар директору хорватської компанії або що їм було відомо про будь-які подібні обіцянки, дані кимось іншим. Це рішення набуло статусу остаточного. Прізвище заявника в ньому не згадувалося.

В той же час 17 лютого 2015 року, тобто через день після ухвалення у Фінляндії судом першої інстанції згаданого вироку, хорватський інтернет-портал новин «Dnevno.hr» опублікував велику статтю про справу Patria та вищезгадане кримінальне провадження. У статті, серед іншого, стверджувалося, що вирок фінського суду вимагав від хорватських органів прокуратури, а саме Офісу для запобігання організованій злочинності, розслідувати роль заявника у цій справі та висунути проти нього звинувачення.

18 березня 2015 року заявник через адвоката звернувся до інтернет-порталу «Dnevno.hr» з проханням опублікувати виправлення трьох тверджень у згаданій статті, які стосувалися його участі у

злочинній діяльності і які він вважав неправдивими та такими, що завдають шкоди його честі та репутації, а саме:

(i) «Stjepan Mesić отримав хабар у розмірі 630 000 євро від осіб, які щойно були засуджені за хабарництво»;

(ii) «тим часом, [двоє] менеджерів Patria ... які прямо звинувачувалися за обвинувальним актом в дачі хабарів Stjepan Mesić та директору [хорватської компанії] ... були засуджені до [позбавлення волі] на один рік і вісім місяців за дачу хабара за продаж бронетехніки Хорватії»;

(iii) «спільне розслідування безсумнівно встановило, що Mesić і [директор хорватської компанії] брали участь у злочинній діяльності».

19 березня 2015 року портал новин Dnevno.hr відмовився публікувати виправлення, вказавши, що підтримує оскаржувані твердження. До своєї відповіді портал новин також додав заяву журналіста, який був автором статті.

У своїй заяві журналіст стверджував, що наведені ним у статті твердження не були його власними, і що їх джерелом слугували матеріали обвинувачення, яке було пред'явлено відповідним особам у Фінляндії, комунікація з Генеральним прокурором Фінляндії та сам обвинувальний акт. Журналіст також зазначив, що той факт, що заявнику не було пред'явлено обвинувачення – тоді як в усіх інших державах, залучених до справи Patria, обвинувальні акти були подані і призвели до засудження посередників і тих, хто давав і отримував хабарі – не було доказом невинуватості заявника, а лише посилювало громадську підозру, що органи прокуратури та суду перебували під політичним впливом.

18 травня 2015 року заявник подав цивільний позов до Міського цивільного суду Загреба проти компанії, яка управляла діяльністю Dnevno.hr. Він стверджував, що оскаржувані ним три твердження у згаданій статті були неправдивими, оскільки у рішенні суду першої інстанції зазначалося, що двоє співробітників Patria не були засуджені за обіцянку або надання йому хабара. Ці заяви порушили його честь і репутацію, оскільки його зображували корумпованим політиком і злочинцем. Опублікувавши цю статтю на своєму вебсайті, портал новин зробив ці неправдиві заяви загальнодоступними для широкої аудиторії. Заявник вимагав 40 000 хорватських кун (HRK), приблизно 5 290 євро (євро) на той час, як компенсацію за завдану моральну шкоду.

Рішенням від 31 грудня 2015 року суд відмовив у задоволенні позову заявника та зобов'язав його оплатити судові витрати відповідача.

Рішенням від 19 квітня 2016 року суд апеляційної інстанції залишив без змін рішення суду першої інстанції. У своєму рішенні він,

зокрема, зазначив, що суд першої інстанції правильно встановив, що в цій справі умови звільнення від відповідальності, зазначені в статті 21 Закону про засоби масової інформації, були дотримані, оскільки автор оскаржуваної статті, беручи до уваги інформацію, вже опубліковану в інших ЗМІ, а також інші відповідні джерела (телефонне інтерв'ю з генеральним прокурором Фінляндії, обвинувальний акт Фінляндії), представляв точну та перевірену інформацію, яка була інформацією, що становить обґрунтований суспільний інтерес, оскільки позивач є публічною особою. На думку суду, автор статті діяв добросовісно на основі попередньо перевіреної інформації, переказуючи заяву Генерального прокурора Фінляндії та слова самого позивача, і це вказувало на об'єктивність тексту і не ставило під сумнів презумпцію невинуватості позивача.

Оцінка Суду

Суд нагадав про принципи, які він встановив у своїй прецедентній практиці щодо захисту, за якими стаття 8 Конвенції надає право на репутацію як частину права на повагу до приватного життя (див., серед інших справ, *Von Hannover v. Germany* (№ 2) [GC], № 40660/08 і 60641/08, §§ 95–99, ЄСПЛ 2012; *Axel Springer AG v. Germany* [GC], № 39954/08, §§ 82–84, 7 лютого 2012 року та *Pfeifer v. Austria*, № 12556/03, § 35, 15 листопада 2007 року).

Суд зазначив, що ним вже були визначені різні відповідні критерії для встановлення балансу між правом на повагу до приватного життя та правом на свободу вираження поглядів (див., серед інших справ, *Axel Springer AG*, згадане вище, §§ 89–95; *Von Hannover* (№ 2), згадане вище, §§ 108–113; і *Couderc and Hachette Filipacchi Associés v. France* [GC], № 40454/07, § 93). За обставин цієї справи Суд вважав за доцільне розглянути наступні застосовні критерії: внесок у дискусію загального інтересу, наскільки відомим був заявник, а також спосіб отримання інформації та її правдивість.

Суд зазначив, що три твердження в оскаржуваній статті натякали на те, що спільне розслідування безсумнівно встановило, що заявник брав участь у злочинній діяльності та отримував хабар. Суд погодився із заявником, що ці заяви, які зображували його як злочинця, могли серйозно заплямувати його репутацію та дискредитувати його в очах громадськості. Оскаржувана стаття була опублікована на вебсайті Інтернет порталу *Dnevno.hr* і таким чином стала доступною для широкого загалу читачів. За цих обставин і з огляду на прецедентне право з цього питання (див., наприклад, *White v. Sweden*, № 42435/02, § 19, 19 вересня 2006 року; *A. v. Norway*, згадана в цій справі, § 67 і *Travaglio v. Italy* (ухв.), № 64746/14, § 26, 24 січня 2017 року), Суд вважав, що твердження, про які йде мова, досягли необхідного рівня

серйозності, аби завдати шкоди правам заявника за статтею 8 Конвенції.

Як і національні суди Суд також визнав, що оскаржувана стаття, безсумнівно, стосувалася питання суспільного інтересу, і повторив, що за Конвенцією існує мало можливостей для обмежень щодо обговорення таких питань (див., наприклад, *Kaboğlu and Oran v. Turkey* (№ 2), № 36944/07, § 67, 20 жовтня 2020 року, та *Kılıçdaroğlu v. Turkey*, № 16558/18, § 52, 27 жовтня 2020 року). Роль ЗМІ як «сторожового пса» набуває особливого значення в такому контексті, де журналістські розслідування є гарантією того, що влада може бути притягнута до відповідальності за свою поведінку.

У зв'язку з цим Суд також нагадав, що межі прийнятної критики є ширшими щодо політика як такого, ніж щодо приватної особи. На відміну від останньої, перший неминує і свідомо піддається пильній перевірці кожного свого слова та вчинку як журналістами, так і громадськістю в цілому, і, отже, він повинен виявляти більший ступінь толерантності (див., напр., *Eon v. France*, № 26118/10, § 59, 14 березня 2013 року). Ці міркування тим більше стосуються цієї справи, оскільки заявник був не звичайним політиком, а главою держави. Крім того, як і у справі *Eon*, оскаржувана стаття не була спрямована на приватне життя заявника, а вказувала на його поведінку під час виконання службових обов'язків.

Повертаючись до змісту оскаржуваної статті, Суд вважав, що висновки національних судів слід розглядати в світлі того факту, що суди аналізували статтю в цілому, а не розглядали окремо три оскаржувані твердження.

Суд вважав такий підхід виправданим. За наведених обставин три спірні твердження, які можна розглядати в контексті як опис результатів розслідування, не можуть бути відокремлені від решти статті, зокрема останніх двох абзаців, з яких уважний читач може зрозуміти, що звинувачення, зазначене в обвинувальному акті про те, що заявник був одержувачем хабаря, не було доведено за відсутністю доказів. Таким чином, прес-реліз від 28 червня 2013 року та рішення окружного суду КантаХяме справді вказували на те, що стаття в цілому мала достатню фактичну основу, як і було встановлено національними судами.

Суд також зазначив, що в оскаржуваній статті не говориться про те, що «[заявник] отримав хабар у розмірі 630 000 євро від осіб, які щойно були засуджені за дачу хабарів», як припускав заявник, але що це було зазначено в документах, надісланих автору статті Генеральним прокурором Фінляндії. Це означає, що журналіст лише повідомляв те, що було зазначено в цих офіційних документах, і він дав зрозуміти, що ця заява не його. Заявник не стверджував, що ці документи не містили такої заяви.

Крім того, Суд не знайшов нічого помилкового у другому спірному твердженні. З прес-релізу, опублікованого генеральним прокурором Фінляндії слідувало, що два співробітники Patria обвинувачувалися в обіцянці хабаря або його наданні в обмін на дії певних осіб, в тому числі і президента Хорватії. Крім того, двоє співробітників Patria були засуджені окружним судом Канта-Хяме 16 лютого 2015 року, і є очевидним, що їх подальше виправдання апеляційним судом не має значення, оскільки це сталося після публікації оскаржуваної статті.

Щодо третього твердження Суд повторив, що досить категоричний характер цієї заяви значно послаблюється, якщо навіть не суперечить двом останнім абзацам оскаржуваної статті. Таким чином, хоча автор статті мав би ретельніше підбирати слова, не можна сказати, що, беручи до уваги статтю в цілому та ці два абзаци зокрема, він однозначно заявив, що заявник брав участь у злочинній діяльності. Було б справді важко стверджувати, що після прочитання двох пунктів, про які йде мова, у будь-якого читача все одно залишиться враження, що заявник «безсумнівно» займався такою діяльністю. Як зазначено вище, це твердження, у контексті статті, скоріше посилялося на причини, чому ім'я заявника було зазначено в обвинувальному акті.

У таких справах, як ця, право ЗМІ інформувати громадськість і право громадськості отримувати інформацію стикається з не менш важливим правом заявника на презумпцію невинуватості та на захист його приватного життя. Однак у цьому відношенні важливо підкреслити, що відповідно до практики Суду (див. *Unabhängige Initiative Informationsvielfalt v. Austria*, № 28525/95, § 46, ECHR 2002 I; і *Brosa v. Germany*, № 5709/09, § 48, 17 квітня 2014 року) ступінь точності встановлення обґрунтованості кримінального обвинувачення компетентним судом навряд чи можна порівняти з тим, якого повинні дотримуватися журналісти, висловлюючи думки щодо питань, що становлять суспільний інтерес.

З урахуванням зазначених міркувань Суд зробив висновок про те, що національні суди встановили необхідний справедливий баланс між правом заявника на повагу до свого приватного життя та правом порталу новин на свободу слова. Тому не можна сказати, що ці суди не виконали свого позитивного зобов'язання за статтею 8 Конвенції щодо забезпечення ефективною повагою до приватного життя заявника, зокрема, його права на повагу до його репутації.

Висновок

Відсутність порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 30 травня 2023 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

CASE OF CETINJA v. CROATIA

<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-224554%22%5D%7D>

Обставини справи

Справа стосується засудження заявника за незначний злочин, строк давності притягнення до відповідальності за вчинення якого минув.

28 серпня 2011 року після бійки з іншою особою заявника, який перебував у стані алкогольного сп'яніння, о 04:00 доставили до місцевого відділку поліції для протверезіння. Там його тримали до 09:00, після чого відпустили.

Рішенням суду першої інстанції з розгляду дрібних правопорушень від 12 жовтня 2011 року заявника було визнано винним у вчиненні незначного порушення громадського порядку та накладено штраф у розмірі 728 хорватських кун (близько 97 євро). Проте п'ять годин, які заявник провів під вартою в поліції, вважалися одним днем ув'язнення, це відповідало 300 хорватським кунам, які мали бути вирахувані із загальної суми штрафу. Із урахуванням цієї суми, а також нарахованих йому додаткових судових витрат та комісій 11 січня 2017 року заявник загалом сплатив 645,63 кун.

Одночасно 31 жовтня 2011 року заявник подав апеляцію на це рішення суду першої інстанції. Рішенням від 27 травня 2015 року, тобто більш ніж через три з половиною роки, Вищий суд із розгляду справ про дрібні правопорушення (далі – Вищий суд) відмовив у її задоволенні. Крім того, це рішення було вручено заявнику 8 березня 2016 року, тобто через більш ніж дев'ять місяців з моменту його ухвалення та більш ніж чотири з половиною роки після вчинення правопорушення.

Заявник подав конституційну скаргу, в якій стверджував, що на той час Закон про незначні правопорушення передбачав дворічний відносний строк давності та чотирирічний абсолютний строк давності, перебіг яких починався з моменту вчинення правопорушення. Перебіг відносного строку давності міг бути перерваний лише вжиттям відповідним органом процесуальних дій, пов'язаних із цим незначним правопорушенням. У разі такої перерви відносний строк давності починався заново. Заявник стверджував, що оскільки Вищий суд не вживав жодних таких дій протягом трьох з половиною років, строк давності притягнення до відповідальності за вчинене ним незначне правопорушення відповідно до цієї норми сплинув. У цьому відношенні він також посилався на відповідну судову практику Верховного суду та нещодавнє рішення самого Конституційного суду. Заявник також стверджував, що надмірна затримка у врученні йому рішення Вищого суду свідчила про те, що рішення було ухвалено «заднім числом» з метою дотримання чотирирічного абсолютного строку давності.

Рішенням від 13 липня 2016 року Конституційний суд, не розглядаючи жодних аргументів заявника, визнав його конституційну

скаргу неприйнятною, вважаючи, що справа не порушувала конституційного питання.

Оцінка Суду

Уряд стверджував, що з огляду на незначний розмір штрафу заявник не зазнав суттєвої шкоди, а тому при вирішенні питання про прийнятність пункт 3 (b) статті 35 Конвенції підлягав застосуванню. Суд відхилив це заперечення, зазначивши, що повага до прав людини, як вони визначені в Конвенції та протоколах до неї, вимагає розгляду цієї заяви по суті.

На думку Суду, той факт, що аргументи заявника про недотримання Вищим судом відносного встановленого законом строку давності залишилися поза увагою Конституційного суду, є важливим елементом при встановленні критеріїв визначення відсутності суттєвої шкоди (див. застосовні принципи у справах *Korolev v. Russia* (ухв.), № 25551/05, ECHR 2010, і *Bartolo v. Malta* (ухв.), № 40761/19, § 22, 7 вересня 2021 року). Хоча гарантія, закріплена у статті 7, яка є істотним елементом верховенства права, займає важливе місце в системі Конвенції, у своїй практиці Суд уже визнавав заяву, у якій стверджувалося про порушення цієї статті, неприйнятною через відсутність істотної шкоди (див. згадана вище *Bartolo v. Malta*, §§ 22–29). В цій справі з огляду на предмет правопорушення (електронна ідентифікація собак) Суд вирішив, що за її конкретних обставин скарга за статтею 7 Конвенції не стосувалася важливого принципового питання.

Однак у справі, про яку йдеться, беручи до уваги те, що об'єктом і метою статті 7 Конвенції є забезпечення ефективних гарантій проти свавільного судового переслідування, засудження чи покарання (див. *Vasiliauskas v. Lithuania* [GC], № 35343/05, § 153, ECHR 2015), Суд вважав, що нездатність Конституційного суду розглянути аргумент компанії-заявника ще більше посилила наявне порушення принципу законності, допущене Вищим судом, надавши йому ще більш серйозного характеру.

Далі Суд розглянув приклади судової практики Верховного суду та Конституційного суду у справах, в яких порушувалося питання спливу строку давності у зв'язку із тим, що Вищий суд переглядав рішення суду першої інстанції протягом двох-трьох років. В усіх цих справах було визнано, що строк давності минув, і рішення суду першої інстанції були скасовані.

Беручи до уваги цю прецедентну практику національних судів, Суд вважав встановленим, що відносний строк позовної давності у справі заявника минув, оскільки Вищому суду знадобилося більше трьох з половиною років для прийняття рішення щодо апеляції заявника. Таким чином, Суд відхилив твердження Уряду про те, що аргументи заявника являють собою одну з можливих інтерпретацій правила відносної давності і, таким чином, мають характер розгляду в четвертій інстанції.

Суд нагадав, що поновлення кримінальної відповідальності після закінчення строку давності вважається несумісним із всеохоплюючими принципами законності (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) і передбачуваності, закріпленими у статті 7 Конвенції (див. Консультативний висновок про застосування строків давності до судового переслідування, засудження та покарання за правопорушення, яке по суті є актом тортур [GC], запит № P16-2021-001, Касаційний суд Вірменії, § 77, 26 квітня 2022 року; і *Antia and Khupenia v. Georgia*, № 7523/10, §§ 38–43, 18 червня 2020 року). Іншими словами, якщо згідно з національним законодавством до кримінального правопорушення застосовується строк давності і строк давності спливає, що виключає кримінальну відповідальність, стаття 7 Конвенції перешкоджає поновленню кримінального переслідування за такий злочин через відсутність чинної правової підстави. Вважати інакше означало б прийняти ретроспективне застосування кримінального закону на шкоду обвинуваченому (там само).

Таким чином, Суд визнав, що в цій справі не було обґрунтованої правової підстави для засудження та покарання заявника.

Висновок

Порушення статті 7 Конвенції (ніякого покарання без закону).

Рішення в цій справі ухвалено Комітетом 9 травня 2023 року та є остаточним

Європейський Суд Справедливості

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionId=EB99045C22838C2682113E86284B5369?text=&docid=223863&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1193321>

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=225965&pageIndex=0&doclang=en&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=1193321>

1